

Projekt Řeč materiálu

Projekt *Řeč materiálu: Tradiční řemeslné technologie pro záchranu kulturního dědictví a současný životní styl* uspěl ve veřejné soutěži ve výzkumu a experimentálním vývoji a inovacích k *Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022* (NAKI II). Na jeho realizaci se v letech 2018 až 2022 budou podílet odborníci z Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Národního památkového ústavu a Národního technického muzea. Jedná se o interdisciplinární aplikovaný výzkum, jehož výsledky přispějí k detailnímu poznání, zdokumentování a prezentaci technologií tradičních řemesel, užívaných zejména v aristokratickém nebo městském prostředí, která jsou spojena především s funkcí a využitím obytných staveb a interiérů. Klasifikace jednotlivých zkoumaných řemesel byla provedena podle preferovaných a primárně užívaných materiálů jako jsou dřevo (stavební truhlářství, parketářství, truhlářství a řezbářství), kov (stavební zámečnictví), textil (čalounictví a prýmkařství), keramika (kamnářství), sklo (vitráž) nebo materiálů a postupů užívaných při úpravě stavebních povrchů staveb (štukatérství a štafířství). V ohnisku výzkumu budou zejména obory zastupující ohrožená řemesla nebo zanedbatelně zdokumentované specializace, u nichž existuje mimořádně hodnotný kulturně historický potenciál pro prezentaci veřejnosti. V minulosti patřila řada tradičních řemeslných oborů do běžné domácí produkce a zájem badatelů směřoval více k řemeslům spjatým s lidovou kulturou, zatímco komplexní a **systematické** studium mnoha dalších řemeslných dovedností bylo spíše opomenuto. K jednotlivým oborům vybraných řemesel užívaných při budování měšťanských nebo aristokratických staveb a jejich interiérů byly dosud

publikovány spíše dílčí odborné práce, převážně zaměřené na historiografii, ale stranou zájmu zůstávaly aspekty technologické. Aktivní provozování řady řemesel navíc dnes velmi rychle mizí a evropská produkce je běžně nahrazována importy z náhražkových materiálů. Mnoho technologií zaniká také se změnou výrobních postupů a užívaných pracovních nástrojů. Například truhláři dnes mohou při zpracování individuální zakázky používat při výrobě nábytku z masivního dřeva jak tradiční postupy do velké míry shodné s tradičními technologiemi, tak postupy a technologie využívající potenciál obráběcích strojů. Tradiční truhlářské řemeslo se v současné době prakticky omezuje pouze na oblast ryze individuální zakázkové výroby a dále pak na oblast oprav a restaurování historického nábytku. V běžné produkci ho nahradila velkosériová produkce továrně vyráběného nábytku, především z aglomerovaných materiálů a za vysokého stupně automatizace výrobních postupů. Významnou roli sehrává také tržní mechanismus, který například v oblasti střešních krytin v řadě případů zvýhodnil dovoz levných zahraničních náhražek.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o interdisciplinární problém, zúčastněné instituce v projektu ve vzájemné spolupráci zdokumentují a pro další instituce zpřístupní poznatky využitelné jak ve sbírkových institucích, tak i v soukromém sektoru a v oblasti restaurování a konzervace. Hlavním cílem projektu je hloubkové poznání kvalit a specifik jednotlivých řemesel v širších společenských souvislostech a kulturněhistorických kontextech. Zvláštní pozornost bude věnována také dokumentaci vybraných řemesel, která bude zahrnovat podrobné videozáznamy pracovních i technologických postupů, jejich užití v současnosti včetně

technických analýz užitých materiálů. Cílem projektu je také deskripce, analýza a interpretace znalostí a dovedností tradičních řemeslných technologií, zpracování aktuálních rešerší historických pramenů v návaznosti na znalosti konzervátorských a restaurátorských dovedností v daných oborech. Součástí projektu budou certifikované metodiky i prezentace řemesel formou výstav, dlouhodobých expozic, odborných publikací, studií a workshopů.

Významnou součástí projektu, jehož garanty jsou pracovníci Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, je kvalitativní empirický výzkum, jehož cílem je identifikovat příčiny a faktory, které jsou zdrojem transmise, modifikace nebo zániku tradičních řemeslných technologií. Respondenty tvořícími zkoumaný vzorek budou nejenom řemeslníci a restaurátoři, ale také kasteláni, soukromí vlastníci hradů a zámků a v neposlední řadě reprezentanti středních uměleckých a řemeslných škol. Výběr některých řemeslníků bude často velmi jednoduchý, neboť jsou posledními mistry svého oboru. Při vytváření širšího výzkumného vzorku respondentů sehrají důležitou roli také databáze, které vytvářejí členové výzkumného týmu a jejich osobní kontakty, získané v průběhu profesní kariéry v oblasti ochrany kulturního dědictví. Hlavním cílem kvalitativního empirického výzkumu bude: 1) identifikovat z perspektivy institucí a odborníků, kteří usilují o uchování a prezentaci tradičních řemesel, příčiny a faktory, jež vedou k transmissi, modifikaci nebo zániku tradičních řemeslných technologií; 2) popsat, analyzovat a interpretovat situaci, která v současné době v postojích k ochraně a zachování tradičních řemeslných technologií převládá; 3) identifikovat potenciální zdroje (lidské, institucionální, legislativní), které mohou přispět nejen k uchování, ale také dalšímu rozvoji tradičních řemeslných technologií. Výzkum

proto bude zaměřen na identifikaci bariér, které brání v předávání tradičních znalostí a technologických postupů z generace na generaci. Výsledky výzkumu budou využity jako podnět v oblasti výchovy a vzdělávání nové generace řemeslníků a iniciativa pro institucionální podporu řemesel. V případě uměleckých řemesel existují dva základní problémy. Prvním z nich je skutečnost, že jsou uměleckořemeslná povolání zařazena do živností volných, nikoli do živností vázaných. Druhý problém souvisí s absencí akreditovaných studijních oborů, například prýmkař nebo umělecký kovolitec. Také v oblasti turistického ruchu existuje nevyužitý potenciál řemesel, neboť lze iniciovat výrobu a prodej historických artefaktů vyrobených tradičními řemeslnými technologiemi.

Projekt *Řeč materiálu: Tradiční řemeslné technologie pro záchranu kulturního dědictví a současný životní styl může zásadním způsobem přispět k ochraně, restaurování, prezentaci a edukaci v oblasti tradičních řemesel spojených se stavební a interiérovou produkcí pro měšťanské a aristokratické prostředí. Výstupy projektu budou edukativní pomůckou pro účely obnovy sbírkových nebo památkových artefaktů a výchovu nových mistrů uměleckého řemesla a restaurátorů. Neposledním důvodem pro realizaci projektu je také rozšíření prostoru umožňujícího jak ochranu kulturního dědictví, tak vzdělávací aktivity v oblasti antropologie turismu a cestovního ruchu. Expozice památkových objektů, kde převažují interiérové celky, preferují především funkční souvislosti mobilí, ale vlastní výroba řemeslných artefaktů i detaily technologických postupů jsou opomíjeny. Dílčím, ale neméně důležitým cílem projektu je překonat tuto disproporcii a nastolit ve vztahu k ochraně tradičních řemesel a kulturního dědictví komplexní holistickou perspektivu.*

Barbora Půtová (Ústav etnologie FF UK)